

Роман ФЕДОРОВИЧ,
Василь БРИЧ

ПРІОРИТЕТНА РОЛЬ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ПОСИЛЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ МОБІЛЬНОСТІ КАПІТАЛУ

Розглянуто можливі моделі інноваційно-інвестиційного розвитку економіки України в контексті її прагнення – інтегруватись в європейський простір, проведено аналіз чинників та умов інноваційно-інвестиційного розвитку.

Розширення Європейського Союзу робить процес інтеграції України в цю структуру не лише базовою, але і необхідною умовою економічного розвитку. Світовий розвиток кінця ХХ – початку ХХІ ст. відзначається прискореними темпами економічного зростання, кінцевою метою якого є виробництво високоякісних конкурентоспроможних товарів за зменшення затрат, а визначальним фактором – технологічний процес (його частка в структурі факторіального впливу у високорозвинених країнах постійно зростає). Суттєвою перепорою шляху інтеграції України є, насамперед, її недостатній економічний розвиток, слабкий розвиток високотехнологічних та наукоємних виробництв незначна інвестиційна привабливість.

Загальний інвестиційно-інноваційний клімат держави визначається сукупністю економічних, соціальних, політичних, правових умов, які сприяють діяльності іноземних та внутрішніх суб'єктів підприємницької діяльності.

Світова економічна наука видокремлює 3 основні типи інноваційного розвитку, які використовуються (використовувалися) низкою країн (серед них визнані лідери світового виробництва – США, Англія, Франція та ін.) – “перенесення”, “запозичення”, “нарощування”. Який же тип розвитку може найбільше відповідати Україні?

Перший тип – “перенесення”. Свою назву отримав завдяки тому, що передбачає використання зарубіжного потенціалу шляхом придбання ліцензій на нові технології з метою освоєння виробництва дефіцитних товарів, які користуються підвищеним попитом. Так створюється власний потенціал, що забезпечує весь інноваційний цикл.

Другий тип – “запозичення”. Держава, яка має дешеву робочу силу, використовує частину власного технічного потенціалу для того, щоб розпочати випуск товарів, які вже виробляються іншими державами. У подальшому поступове нарощування технічного супроводу виробництва дає змогу на основі трансформації форм власності розвивати окремі перспективні технології.

3-й тип – “нарощування”. Створюється нова продукція на основі взаємодії вітчизняного і зарубіжного науково-технічного потенціалу, що відкриває шлях інноваціям.

З названих планів розвитку Україна повинна обрати найоптимальніший, який міг би базуватися на існуючому науковому потенціалі та технічних ресурсах. Тому перший, з усіма його позитивними сторонами, для України є мало прийнятним. У сучасних умовах постійного технологічного оновлення, загрози викрадення державних і виробничих таємниць, штучного обмеження розповсюдження науково-технічної інформації, скуповування умів, викрадення і привласнення новітніх наукових розробок, складних і дорогих систем патентування, – результати інтелектуальної праці опиняються переважно в руках економічно могутніх країн, які мають для цього необхідні ресурси і кошти, активно розробляють нові технології і торгують ними, враховуючи власні інтереси. "Усі названі фактори, безумовно, стримують прискорення світового науково-технологічного розвитку. Особливо це стосується слаборозвинутих країн, які не мають реальних можливостей конкурувати в науково-технологічних сферах. Вони залишаються у стані технологічної ізоляції та відсталості!" [4, 28].

Малоймовірно є те, щоб високорозвинені держави створювали собі конкурентів, продаючи ліцензії на виготовлення високоякісної продукції; та й за придбання їх наша держава заплатила значні суми. Отже, варіант перший привів би врешті-решт до повної економічної і технологічної залежності, що також негативно позначилося б на національній безпеці нашої держави.

Варіант "нарощування" використовують нині Франція, США, Німеччина та інші держави. Він ефективний у таких галузях, як атомна енергетика, космонавтика, авіація тощо, проте Україна ще не готова до такого варіанту.

Найбільш прийнятним для України, що належить до т. зв. групи країн "наздоганяючої індустріалізації", на нашу думку, є варіант "запозичення", який дав би можливість реалізувати (принаймні, частково) імпортозамінну модель економіки закритого типу, в результаті чого можна було б поетапно вирішувати проблему відставання від технологічно розвинених лідерів.

Саме ця модель дала змогу провідним європейським країнам досягти високого економічного рівня розвитку. В одній державі створювався відповідний технологічний ланцюг: "сировинні галузі – машинне виробництво", який залишався в межах національного господарства, що і забезпечувало певну самостійність, незалежність від зовнішніх впливів. Високої результативності цієї моделі сприяла наявність сировини.

Провідні спеціалісти, правда, стверджують, що такий напрям на сьогоднішній день втратив свою значущість як засіб створення відносно окремої економіки, проте завдяки йому створено класичні зразки формування інноваційних потоків у економіках країн. Так, японські спеціалісти (зокрема, Акамацу) вважають імпортозамінну модель лише етапом, необхідним для збереження подальшого активного розвитку господарства з урахуванням світових тенденцій. Класична імпортозамінна модель, яку використовують країни, що стали на шлях індустріалізації пізніше, зазнає суттєвих змін, оскільки формується на новій технологічній основі. Це, зрештою, призводить до того, що типові характеристики існуючих моделей розвитку набувають нових ознак, результатом чого є створення синтезованих моделей.

Заслуговує на увагу інноваційна модель, суть якої полягає в тому, що формування технологічно високого виробництва здійснюється шляхом використання кредитної емісії під майбутню вартість, оскільки вітчизняне підприємництво (як і мале, так і велике) відчуває гострий дефіцит джерел фінансування.

Важливу роль в економічному процесі відіграють інвестиції – вкладання капіталу у вітчизняну економіку або економіку зарубіжних країн. Зазвичай виділяють фінансові інвестиції (придбання цінних паперів) та реальні – безпосереднє вкладання капіталу в будівництво, охорону здоров'я, сільське господарство, промисло-

вість, в результаті чого утворюється новий капітал або відбувається приріст існуючого. Інвестиції визначають загальний ріст економіки, їх наслідком є суттєве збільшення обсягів виробництва і національного доходу, розвиток окремих галузей і підприємств. Інвестиції безпосередньо не лише впливають на загальну ефективність господарювання, на зайнятість і прибутки, а й передбачають значний приріст у перспективі, що є важливим фактором підвищення матеріального рівня життя.

З огляду на це економісти виділяють такі види суспільств: стаціонарне суспільство з нульовими чистими інвестиціями; суспільство, що розвивається, а його чисті інвестиції є достатньою величиною; суспільство, чисті інвестиції якого становлять від'ємну величину.

У першому випадку національний дохід тільки споживається, усі елементи капіталу залишаються на одному й тому ж рівні, замінюються вони у процесі їх зношування, економіка не зростає.

У другому випадку елементи капіталу не лише замінюються, але й збільшуються, примножуються запаси товарів – маса капіталу суттєво зростає. Останній варіант має фатальні наслідки для держави, оскільки скорочуються товарні запаси, засоби виробництва повністю не замінюються, суспільство споживає чистий продукт у більших розмірах, ніж його виробляє [5, 16].

Інвестиції є капіталом, завдяки якому може примножуватися національне багатство; одна їх частка відкладається про запас (т.зв. споживацькі блага), інша спрямовується на подальше розширення виробництва.

Оскільки сьогодні Україна має досить обмежені можливості для нарощування централізованих капіталовкладень (раніше основного інвестиційного ресурсу), то в новій економічній ситуації необхідно шукати інші шляхи для реалізації інвестиційних програм. Одним із них є залучення приватного капіталу в сферу інвестиційної діяльності.

Досвід європейських держав і США з вирішення зазначеної проблеми є особливо цінним, як на наш погляд, із кількох причин: по-перше, активне використання банківських кредитів ускладнюється певними юридичними перепонами, що унеможливають мобільність капіталу, по-друге, підприємству зразу доводиться також виплачувати значні проценти за наданий кредит.

У вказаних державах досить поширеним є венчурне фінансування – досить ефективне на початковому етапі функціонування підприємства в малих інвестиційних формах. Акціонерна участь такого типу обмежена часовими рамками і має, звичайно, певний відсоток ризику, проте спроможна забезпечувати високі доходи. Фінансування може здійснюватися як безпосередньо, так і через венчурні фонди (ВФ).

Капітал ВФ формують: постійні доходи – 42%; пожертвування і внески фондів – 24%; індивідуальні і сімейні внески – 12, 2%; іноземні інвестори – 11, 7%; страхові компанії – 5, 4%; корпорації – 4, 3%; інші – 0, 4%. Їх дольова участь показана на рис. 1.

Важлива роль у венчурному фінансуванні належить індивідуальним інвесторам (їх називають "бізнес-ангелами"). Вони як приватні особи інвестують свої збереження, щоб їх збільшити і накопичити кошти, що могли б у майбутньому використовуватися на споживання або були б передані спадкоємцям. Кількість таких інвесторів у США сягає 2 млн., а обсяг їхніх індивідуальних внесків – від 10 до 20 млрд., вони здебільшого є членами правління компаній, їх частка в капіталі фірми визначає інколи й участь у керівництві.

Фірми з венчурним капіталом мають значні прибутки, в багатьох із них ця сума становить до 1 млн. дол. США, проте існує значна доля ризику. Кінцева вартість будь-якої інвестиції, навіть коли вона приносить гарантовану суму, залишається

величиною невизначеною, бо залежить від інфляції, дефляції, змін у симпатіях споживачів та змін в інвестиційних і споживацьких можливостях, а також від такого макроекономічного фактора, як податкова політика.

Рис. 1. Джерела капіталів венчурних фондів, %.

Кількість фондів венчурного капіталу постійно зростає: так, у США в 1997 р. їх налічувалося 650 (в Європі на той час усього лиш 27). Спостерігається певна закономірність, оскільки майже 55% грошових внесків інвестувалося в такі сфери як біотехнологія, медицина і охорона здоров'я, програмування, комп'ютерні технології. Здебільшого фірми з венчурним капіталом функціонують як фірми партнерів (з обмеженою відповідальністю), що концентрують капітал і кредитують у подальшому інші фірми. Згідно з розрахунками, такі інвестиції приблизно через 5 років дають прибуток розміром від 30 до 40%.

Фактично це довгострокове кредитування, пов'язане з формуванням "довгої хвилі" в економіці. Результатом цього є поява нового типу інвестора, а оскільки люди володіють різними ресурсами, відрізняються різними потребами, то й оптимальні стратегії їх не співпадають. Молоді люди, що володіють доходами, достатніми для задоволення їх потреб, віддають перевагу довгостроковим інвестиціям; тому як готові ризикнути заради високих прибутків. Люди старшого покоління значною мірою залежать від своїх збережень і орієнтуються на можливість швидшої ліквідації внесків.

Такі інвестиції дали б змогу вирішити економічні проблеми в Україні, що зумовлені також зношеністю основних засобів. Це негативно позначається на якості продукції, тому необхідне постійне технологічне оновлення виробництва. Оскільки існуючі нормативні терміни використання основних засобів становлять у середньому 16–17 років, їх необхідно довести принаймні до 9–10 років, а на це потрібні додаткові інвестиції. Економіка розвинених держав побудована на урахуванні цього чинника; тому, наприклад, у США десь на початку 90-х рр. зазнала змін структура промислових інвестицій, у результаті – 75% інвестицій припадало на модернізацію обладнання [3, 56], у Німеччині – 80% і 20% – на розширення потужностей [5, 92].

Дефіцит власних інвестиційних вкладів може бути подоланий шляхом залучення іноземних кредитів та інвестицій. Практика показала, що коли фірми вкладають гроші в економіку іншої країни чи банки надають кредити, то це сприяє не тільки більш тісним контактам, але й зумовлює активний розвиток торгівлі. Проте варто

зазначити, що хоч залучення іноземних інвестицій має і негативну сторону (відбувається зворотний вивіз капіталу й прибутків), – така форма капіталовкладень дуже поширена в світі.

Водночас треба зважати на те, що не всякі інвестиції і не завжди відіграють позитивну роль в економічному процесі. Так, незважаючи на турботу урядів про постійний розвиток національних господарств, повну зайнятість населення в усіх країнах продовжує зберігатися циклічний розвиток з властивими йому економічними зростаннями і спадами. Відповідно певні галузі виробництва можуть виявитися безперспективними для інвестування; кошти, які будуть спрямовані туди, не допоможуть привести їх до очікуваного економічного зростання, не забезпечать нових робочих місць (це т. зв. помилкові інвестиції). Тому коли мова йде про інвестиційні стратегії, особливо довгострокові, вирішальне значення має простежування циклу ринку. Наукове знання про технології виробництва, майбутній політ і ділову кон'юнктуру є визначальним для економічного зростання, а значить, і для швидшого входження України в європейський простір.

Література

1. Бородюк В. Результативність економічних реформ в Україні // *Економіка України*. – 1994. – № 7. – С. 8.
2. Каганець І. Політична антропологія // *Перехід – ІУ*, 2001. – № 2. – С. 28.
3. Мортиков В. *Внешнеэкономические регуляторы занятости в Украине* // *Бизнесинформ*, 1999. – № 5–6. – С. 127.
4. Лукінов І. Пріоритетна політика держави в технологічних перетвореннях // *Економіка України*, 1997. – № 2. – С. 5.
5. Макконнэлл К., Брю С. *Економіка*. – М., 1993. – Т. 1. – С. 238.